

Wandelen door vijf eeuwen
geschiedenis
Kasteeldomein Borgwal
Vurste

provincie
Oost-Vlaanderen

erf
goed
sprokkel

Livreiknoop met het alliantiewapen van de familie Goethals-Malfait, einde 19de eeuw, Gent, STAM

Vurste – een verbastering van het middeleeuws-Latijnse woord ‘forestum’ (woud) – is een pittoresk woon- en landbouwdorp in het oude prinsdom Gavere. Het ligt aan de Boven-Schelde, in een sterk golvend landschap tussen de drassige alluviale Scheldevallei en een hoger gelegen plateau. Een prachtige wandeling die start op het historische kasteeldomein Borgwal, in de 17de eeuw het barokke buitenverblijf van de Gentse bisschop Antonius Triest, leidt je door het park van 18 hectare (met een muur van 1,9 km eromheen) met spiegelvijver, een kasteelhoeve met een schitterende duiventoren en ijskelder, eeuwenoude bomen en zelfs een heus Chinees paviljoen.

Van *château de plaisance* tot nu

In 1538 reeds vermeldt een verkoopakte Burchwal, een waterburcht met een opperhof (kasteel) en een neerhof (boerderij). Top van onze adel is dan prins Lamoral van Egmont (‘zijn’ Gavere werd door keizer Karel tot een prinsdom verheven). In 1577 is jonkheer Cabeleau uit Gent eigenaar van het kasteeldomein. Het gaat op dat moment bijzonder slecht in onze contreien: na de beeldenstorm stuurt Filips II de hertog van Alva naar de Nederlanden om komaf te maken met de ketters en andere opstandelingen. Alva laat Egmont en Hoorn onthoofden, maar wordt in 1573 teruggeroepen naar Spanje. Gent krijgt gedurende zeven jaar een calvinistisch bestuur (1577-1584).

Filips II stuurt intussen zijn veldheer Alexander Farnese naar Vlaanderen, die na Oudenaarde in 1582 ook Borgwal veroverd. De 15de-eeuwse kasteeltoren met achteraan gotische spitsboogramen en een oculus, wordt daarna (herop)gebouwd. De familie Cabeleau, die calvinistisch gezind is, vlucht naar Engeland.

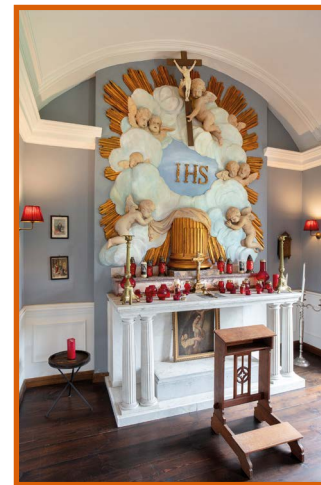

Kaart van het domein en de kerk van Vurste, midden 17de eeuw (?), Gent, Rijksarchief T459-984

Begin 17de eeuw wordt Borgwal een buitenverblijf van de Gentse bisschop Antonius Triest (1577-1657). Aan de rechterzijde van de toren laat hij een prachtig barok kasteel optrekken. Van de oude kern daarvan rest alleen nog de kalkzandstenen onderbouw (onder water). Ook een wijngaard ontbrak niet en in 1656 laat de bisschop een eerste duiventoren bouwen. Op de *cour d'honneur* getuigt vooraan links een grote glaspartij nog van de orangerie die bisschop Triest er laat bouwen om planten uit Spanje en de Nieuwe Wereld (citroen- en sinaasappelbomen) in ons klimaat te kunnen laten overwinteren.

Einde 17de eeuw bezet de Franse koning Lodewijk XIV de Zuidelijke Nederlanden. Borgwal wordt geplunderd en de nabijgelegen parochie Wassene wordt verwoest. Latere erfgenamen van bisschop Triest verkopen het domein aan Preud'Homme d'Hailly, baron van Poeke. Vervolgens komt het in handen van de heer Van Ongeval tot Vurste.

In 1775 kopen jonkheer Charles Maelcamp, heer van Raveschoot, en zijn 35 jaar jongere echtgenote Margaretha van der Stichele het domein Borgwal. Eind 18de eeuw zijn chinoiserieën en andere vormen van exotisme bijzonder in trek, zoals verderop in deze tekst zal blijken. De Oostenrijkse keizerin Maria Theresia stimuleert namelijk de handel met het Oosten (China-Kanton), onder meer met de Generale Keizerlijke Indische Compagnie der Zuidelijke Nederlanden (de zogenaamde 'Oostendse Compagnie'). In 1784 overlijdt Charles Maelcamp. De douairière (dat is een weduwe van adel) Van der Stichele laat op de plaats van het oude kasteel een volledig nieuw classicistisch kasteel optrekken met bepleisterde gevels in lichte kleuren, de huidige rechtervleugel. Nog in 1784 richt kanunnik Josephus van der Stichele, een familielid, op de eerste verdieping van het kasteel een kapel in, die recent is gerenoveerd. De toenmalige parkaanleg is duidelijk herkenbaar op de kaarten van generaal Ferraris uit die tijd. Rond het domein wordt een bakstenen muur gemetst. Die is tot 5 meter hoog en 1,9 kilometer lang.

Interieur van de kapel

Het domein Borgwal in 1841, detail uit de Atlas der buurtwegen, © Geopunt

De 19de en 20ste eeuw

Na de Franse overheersing wordt Borgwal in 1841 door Eduard Maes-Newbery, gewezen beheerder der keizerlijke legers, verkocht aan Amélie Baertsoen, weduwe van graaf Pieter Malfait. Het is het tijdperk van de Industriële Revolutie: Amélie is afkomstig uit een rijke Gentse katoenfamilie. Zij laat een nieuwe eclectisch-neogotische linkervleugel aanbouwen. Ook de vernieuwde neobarokke inkompoort dateert van toen. Het neerhof met boerderij en duiventoren wordt vernieuwd en voor het kasteel wordt de cour d'honneur heraangelegd. Een kleindochter, gravin Flora Malfait, huwt later met graaf Louis Goethals de Mude de Nieuwland. Hun wapenschilden prijken op het fronton van de classicistische rechtervleugel. Tijdens een kruistocht in 1095 redde een van de voorvaders van Goethals drie vrouwen uit de handen van de Moren: vandaar het wapenschild met drie vrouwenhoofden.

Op het einde van de Eerste Wereldoorlog moet graaf René Goethals op 8 november 1918 als Belgische vrijwilliger zijn eigen kasteel, dat op dat moment nog net door de Duitsers wordt bezet, beschieten vanuit Eke-Nazareth (Slag der Grenadiers). Het kasteel, het neerhof en de duiventoren worden zwaar beschadigd. In 1975 verhuist de laatste graaf Goethals naar zijn kasteel in Zwijnaarde en verkoopt hij het kasteel en domein aan de Broeders van Liefde, die in 1986 in het park aangepaste woonvormen bouwen voor volwassenen met een verstandelijke beperking. Het neerhof, de stallingen en de boerderij van Borgwal worden functionele gebouwen voor het ortho-agogisch centrum.

Het kasteel zelf staat leeg en is in verval, tot in 2012 de gebroeders Van den Berghe het kopen en renoveren. De gevels worden herbepoetst, in de linkervleugel wordt de neoclassicistische grote spiegelzaal in haar oorspronkelijke luister hersteld, net als het neo-Louis XIV stucplafond en het trappenhuis. Aan de achterzijde wordt de vervallen erker vervangen door een opvallende eigentijdse constructie.

Het voorplein, begin 20ste eeuw,
Gent, Universiteitsbibliotheek

Het gerestaureerde kasteel

Bisschop Antonius Triest

Na de troebelen met de calvinisten breekt in de Zuidelijke Nederlanden een rustiger periode aan. Het katholieke gezag wordt hersteld. Om de macht van de adel te beperken en tegelijk de band van adel en kerk met de Spaanse troon te verstevigen worden intellectueel hoogstaande bisschoppen benoemd met een hoog moreel gehalte. Zo wordt in 1622 de bisschop van Brugge, Antonius Triest, die ook hofkapelaan is van de aartshertogen Albrecht en Isabella, benoemd tot bisschop van Gent. Hij herstelt het katholieke geloof in ere en laat onder meer monniken oude legenden herschrijven tot stichtelijke heiligenlevens, zoals de legende van de heilige Christiana van het nabijgelegen Dikkelvenne.

Triest wordt de dominante figuur van de katholieke heropleving in de Zuidelijke Nederlanden. Als hartelijke maar strenge kerkleider van de contrareformatie bezoekt hij regelmatig al zijn parochies en trekt ten strijde tegen de morele neergang. De zeer sociaalvoelende bisschop sticht onder meer een 'gratis kas' die is verbonden aan de Gentse Berg van Barmhartigheid, waar mensen in armoede geld kunnen lenen zonder intrest. Triest organiseert geregeld brooduitdelingen en richt ook een weeshuis voor meisjes op. Van Rubens koopt hij voor de Sint-Baafskathedraal een groot schilderij, *De bekering van de heilige Bavo*. Hij zal er later begraven worden. In Borgwal bouwt Triest aan de rechterzijde van de toren een prachtig barok kasteel als een van zijn buitenverblijven, naast de Belvédère in Ekkerghem en de Oude Kluis in Gentbrugge.

In 1653 wordt de inmiddels bejaarde Triest geschorst door paus Innocentius X vanwege zijn sympathie voor zijn vriend Cornelius Jansenius, die volgens de jezuïeten ketterse ideeën verkondigt. Hij weigert naar Rome te gaan om zich te verantwoorden, maar verzoent zich later met de paus.

Gaspar de Crayer, portret van bisschop
Antonius Triest, na 1630, Gent, MSK,
Foto Art in Flanders – Michel Burez

Wandelen tussen stenen en houtig erfgoed

Vanaf cafetaria De Borgwalhoeve (Leenstraat 31) volgen we de weg via het neerhof tot op het hoofdplein voor het kasteel, dat al zoveel bewoners heeft gekend en een fascinerende geschiedenis achter de rug heeft. Daarna keren we even op onze stappen terug om een kijkje te nemen op het neerhof, de oude kasteelboerderij.

Vlaanderens mooiste duiventoren (1)

Op het neerhof (*bassecour*) valt meteen de monumentale vierkante duiventoren op. Die is oorspronkelijk in de 17de eeuw gebouwd door bisschop Triest. Onderaan was er een varkensstalling, daarboven huisden de hoenders en de bovenste verdieping, met de vele vluchtgaten, was voor de duiven. Het recht om duiven te houden was in het Ancien Régime sterk gereguleerd vanwege de schade die duiven aan de graanoogst konden toebrengen. Adellijke heren mochten één koppel duiven houden per hectare grondbezit. Anders gezegd: een grote duiventoren was een teken van rijkdom. Na de Franse Revolutie schafte Napoleon het duivenrecht af.

Het neerhof met de duiventoren

De spiegelvijver met het kasteel en rechts de duiventoren, begin 20ste eeuw, Gent, Universiteitsbibliotheek

De boerderij van het neerhof stond in voor de voedselbevoorrading van het kasteel. Duidelijk zichtbaar zijn nog de ommuurde mestvaalt, het pachtershuis, bergplaatsen, stallen en koetshuizen. De oorspronkelijke arduinen waterpomp met twee sproeiers en vergaarbak dateert uit de Oostenrijkse tijd (eind 18de eeuw). In de 20ste eeuw waren de gevels op het neerhof lichtgeel geschilderd en de luiken van de ramen rood en geel, de kleuren van de familie Goethals.

Van het neerhof dalen we af en volgen het pad langs de vijver onder eeuwenoude bomen.

Op deze plaats heb je een mooi uitzicht op de 19de-eeuwse eclectische linkervleugel met zijn neogotische pinakels (2). Die is gebouwd door Amélie Malfait-Baertsoen. Bij de heraanleg van het neerhof werd een aanlegsteiger gebouwd – een muurtje met rondboog – om het personeel over te zetten naar de dienstingang en de keukens onderaan in het kasteel (*souterrain*). De gemetste wallen rond de spiegelvijver zijn nog grotendeels die van 1750.

Aan de achterkant van de spiegelvijver draaien we rechts en volgen dan het pad links.

Een park van 18 hectare in Chinees-Engelse stijl

Het vijfhoekige park werd aan het eind van de 18de eeuw (de Oostenrijkse periode) door douairière Maelcamp-van der Stichele aangelegd in Engelse stijl. Via een ingenieus buizen- en grachtensysteem werden het kasteel, het neerhof en de fontein van stromend water voorzien (op het domein ontspringen drie bronnen). Via een regelbare sluis kan het overvloedige water uit de spiegelvijver overvloeien naar de lagergelegen Gavervijver.

Rond 1800 was het op een landgoed in de mode om romantische elementen (*folly's*) op te trekken, zoals nagebouwde ruïnes. Dat waren bouwwerken die alleen bedoeld waren als decoratie.

Gravin Ghislaine de Bousies - d'Ansembourg, de fontein aan het einde van de spiegelvijver, 1950, Collectie Kasteel Hex - Foto Krista Rouffa

Het kasteeldomein en de kerk van Vurste,
midden 17de eeuw (?), Gent, Rijksarchief T459-985

Even volgen we de pijlen naar de ‘stille ruimte’ (3).

10

Op deze indrukwekkende plaats van bezinning worden overleden bewoners en begeleiders van Ebergiste (zie verderop) blijvend herinnerd. De eeuwenoude bomen vormen een natuurlijke kathedraal van stilte.

Een rustpauze... We keren terug om ons pad verder te volgen.

In de oostelijke muur zijn op meerdere plaatsen muurnissen ingewerkt. Daarin werden bij feestelijke gelegenheden kaarsen of lantaarns geplaatst. Tussen de bomen verschijnt een bouwkundige folly, een fantasie die een combinatie is van Grieks-Romeinse elementen (composietzuilen) en Chinese stijlen: het fameuze Chinees theepaviljoen (4) (1788-1789), een schitterend juweel in het park, met daaronder een bron met beeldhouwwerk en een ijskelder. De ‘tuinchinoiserie’ kadert in het exotisme van het midden van de 18de eeuw. Chinese stijlelementen werden toen nageaapt, aangepast aan de Europese smaak. De deurstijlen zijn beschilderd met zogezegde Chinese figuren, maar eigenlijk gaat het om Japanse samoerai. Oorspronkelijk was ook het interieur volledig versierd met pagodes en exotische vogels.

De natuurlijke bron onder de kiosk is gedecoreerd met classicistisch beeldhouwwerk: het Bacchusbeeld is van Karel Van Poucke (1740-1809), directeur van de Gentse academie, die in Parijs en Rome had gestudeerd. Eduard Maes-Newbery had een collectie beeldhouwkunst, met daarin ook werken van Van Poucke, die zowel de tuin als het kasteel verfraaiden. Veel stukken werden in 1841 openbaar verkocht. Bacchus siert nog de plek waarvoor hij werd gemaakt. De klassieke vormgeving verwijst naar de Grieks-Romeinse oudheid.

Onder de kiosk bevindt zich een gemetste ijskelder. ’s Winters werden blokken ijs uit de vijver gehakt en hier onder isolerende stobalen bewaard voor later gebruik in de kasteelkeuken. Het water werd in de lente omgeleid, zodat het in de ijskelder geen temperatuursverhoging veroorzaakte. Nu is de ijskelder een overwinteringsplek voor grootoor-, baard- en watervleermuizen.

De restauratie van het Chinees paviljoen

11

In 2025 werd een grondige restauratie van het paviljoen opgestart. De belangrijkste bron voor de reconstructie was een aquarel van gravin d’Ansembourg uit circa 1940. In een eerste fase werd het metselwerk van de ijskelder hersteld en gestabiliseerd, en kwamen er nestplaatsen voor vleermuizen. Met succes: nog tijdens de werkzaamheden ‘nestelden’ de eerste vleermuizen zich hier al. In een tweede fase werd de originele keermuur voorzichtig afgebroken. Na het stabiliseren met beton werd hij gereconstrueerd met de originele natuurstenen. Omdat veel oude (taxus)bomen op het domein beschermd zijn en onder meer vlak bij het paviljoen en de altaargrot in de zuidelijke domeinhoek staan, werd het werk begeleid door een European Tree Expert.

Daarna werd de fontein aangepakt. Er werd een oude loden buis teruggevonden, die van de spuitende mond van de Bacchusfiguur liep naar een voedingsbekken verderop in het bos. In de oude leiding werd een nieuwe aangebracht en ook het voedingsbekken is volledig gerestaureerd, inclusief een nieuw schottensysteem om het waterniveau te kunnen regelen. De fontein is nu weer operationeel.

Voor de restauratie van het dak werd het aangetaste eiken dakgebinte vervangen door stukken naar origineel model. Er werd een nieuw onderdak geplaatst en er werden natuurleien geplaatst. Dat was geen eenvoudige klus, aangezien het dak een zeer specifieke welving heeft die typisch is voor dit soort paviljoenen. Het geheel werd bekroond met een nieuwe stalen lantaarn, die is uitgevoerd zoals op de originele schetsen te zien is. Ten slotte werd het volledige schrijnwerk vervangen en kwam er een nieuwe stalen balustrade. Omdat die op geen enkele foto of tekening duidelijk te zien is, werd er gekozen voor een eigentijds ontwerp in oosterse stijl. Ook de muurschilderingen op de gevels, die in de vorige eeuwen meermaals zijn overschilderd, werden geretoucheerd.

Het Chinese paviljoen voor restauratie, ca. 1985, Agentschap Onroerend Erfgoed

We volgen de dreef links. Op het einde ervan vind je een houten poortje in de ommuring. Ga hier gerust binnen. Zo kom je bij de Sint-Martinuskerk.

De 'Witte Kerk' van Vurste (5)

Langs deze dreef begaven de graven zich naar hun privé-ingang in de kerk, waar ze naast het hoofdaltaar hun eigen grafelijke loge hadden. Het pittoreske dorpskerkje Sint-Martinus is een samenspel van een 14de-eeuwse gotische en 19de-eeuwse neogotische bouwstijl. De viering met achthoekige toren met zijn basis in witte Balegemse steen, een voorbeeld van hooggotiek, is van rond 1500. Tussen 1893 en 1897 werd de kerk vergroot met een driebeukig neogotisch schip naar een ontwerp van Henri Vaerwyck, vader van de bekendere Valentin Vaerwyck). Begin 20ste eeuw schonk graaf Goethals nieuw neogotisch meubilair.

Achter de kerk bevindt zich de graftombe van de families Goethals en Malfait, in een graftuin die wordt omgeven door een metalen hek.

Op het kerkhof staat een neogotisch lijkenhuis. De zuidelijke gevel is afgewerkt als een grot en biedt plaats aan een calvarie. Op het kerkhof ligt onder meer de expressionistische kunstschilder Henri De Cocker (1908-1978) begraven. 'Rietje' was, zoals veel van zijn dorpsgenoten, seizoenarbeider. De harde boerenstiel was zijn geliefkoosde onderwerp. Zijn geboortehuis, waar hij ook zijn atelier had, bevindt zich naast de kerk (nr.7).

Het koor van de kerk, met links de grafelijke loge

Henri Vaerwyck, ontwerp voor de restauratie van de vieringtoren, 1892, Archief KCML

Glasraam met de Heilige Lodewijk en de Heilige Flora, boven het hoofdaltaar. Louis Goethals de Mude en zijn echtgenote Flora Malfait, lieten zich portretteren als hun naamheiligen.

We verlaten het kerkhof en volgen de straat rechts langs de muur.

Tegenover de kerk staat de vroegere pastorie (nr. 30), met haar deels ommuurde tuin. Ze is in de jaren 1850 gebouwd ter vervanging van haar oude en vervallen voorganger, die ver van de kerk lag. Het dubbelhuis is een ontwerp van de bouwkundige D. Latte. Tegenwoordig is dit het dynamische centrum van het dorp, de thuisbasis van het Kunstatelier en van Jeugdclub Avalon.

Rechts draaien we terug domein Borgwal in en volgen de weg links tot de achterzijde van het kasteel.

Hier krijgen we een mooi uitzicht op de moderne, volledig glazen erker.

Volg de weg tot aan de straat.

De graftombe van de families Goethals en Malfait

Ingewerkt in de omheiningsmuur lieten de graven Malfait (zie de gedenksteen met wapenschild) hier in 1877 een neogotische Onze-Lieve-Vrouwekapel (6) bouwen ter ere van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes. In 1858 was in het Pyreneeëndorp Lourdes Maria verschenen aan Bernadette Soubirous.

15

Langs de straat gaan we verder rechts, langs de lange muur.

Aan de grote toegangspoort (7) werp je nog een ultieme blik op kasteel Borgwal.

We volgen verder de straat tot aan cafetaria Borgwalhoeve (8).

Het is tijd voor een kennismaking met de bewoners, bij een hapje en een drankje.

De toegangspoort tot het kasteeldomein, 1986, Agentschap Onroerend Erfgoed

Ebergiste

In 1975 kochten de Broeders van Liefde (tegenwoordig heet hun organisatie Evara) de groene oase die kasteeldomein Borgwal is en richtten het in als verblijf voor 150 volwassenen met een verstandelijke beperking. Ebergiste biedt ondersteuning op maat, van een intensieve 24-uursbegeleiding tot begeleid werken. Het parkdomein is voor het publiek vrij toegankelijk als een rolstoelvriendelijk wandelgebied. Dat biedt bewoners en bezoekers ontmoetingskansen. In cafetaria De Borgwalhoeve helpen de bewoners mee. Het kasteel zelf kwam in 2012 in privéhanden. Het wordt gebruikt als kantoor en showroom van het bedrijf Borgwal Renovaties.

- 1 Neerhof met duiventoren
- 2 Kasteel
- 3 Stille ruimte
- 4 Chinees paviljoen
- 5 Sint-Martinuskerk
- 6 Onze-Lieve-Vrouwekapel
- 7 Toegangspoort
- 8 Cafetaria Borgwalhoeve

Colofon

Uitgegeven door de deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen

Beleidsverantwoordelijke: David Coppens, gedeputeerde voor erfgoed
Directie Erfgoed & Erfgoedsites · dienst Erfgoed
Anneke Lippens, directeur
Jo Rombouts, diensthoofd
Serge Migom, redactie en coördinatie

Tekst: Paul Deprez
Taalredactie: Patrick De Rynck
Fotografie: Stefan Dewickere, tenzij anders vermeld
Grafische vormgeving: Ann Huyghe, directie Erfgoed & Erfgoedsites
Druk: Albe De Coker · Antwerpen

D/2026/1933/9

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage. De uitgever heeft ernaar gestreefd de wettelijke voorschriften inzake copyright na te leven. Eenieder die meent nog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht zich tot de uitgever te wenden.

Praktisch

De wandeling start aan de Borgwalhoeve, Leenstraat 31.
Het parcours is geschikt voor rolstoelgebruikers,
met uitzondering van bezoek aan de Stille Ruimte bij nat weer.
Parkeergelegenheid is er beperkt op het domein,
maar volop in de Leenstraat en de Ganzendam.
De cafetaria van de Borgwalhoeve is open van 14 tot 17 uur
op woensdag, donderdag, vrijdag en zondag (mei t.e.m. september
elke zondag, oktober t.e.m. april de eerste zondag van de maand).

www.gavere.be
www.ebergiste.be

Erfgoedspokkels: Oost-Vlaams erfgoed in de kijker
www.oost-vlaanderen.be/erfgoedspokkels